

π. Νικολάος Λουδοβίκος

Η παγκοσμιοποίηση είναι ἀρρήκτως δεμένη με τὸ παλιὸ φιλοσοφικὸ ὄνειρο τοῦ τέλους τῆς ἱστορίας. Πρόκειται γιὰ ἓνα ἐυρωπαϊκὸ ὄνειρο τὸ ὁποῖο εἶναι βεβαίως ἀρρήκτως ἐπίσης συνδεδεμένο με τὶς χριστιανικὲς καὶ ρωμαϊκὲς καταβολές τῆς Δύσης, στὴν ἐκκοσμικευμένη τους φυσικὰ ἐκδοχή. Τὸ φιλοσοφικὸ ὄνειρο αὐτὸ ἔλαβε τὴν εὐκρινέστερη θεωρητικὴ μορφή του στὴ φιλοσοφία τοῦ Χέγκελ. Πρόκειται γιὰ θεμελιώδη ἐυρωπαϊκὴ οὐτοπία: τὸ τέλος τῆς ἱστορίας, γιὰ τὸν Χέγκελ, εἶναι ἡ βαθμιαία διαλεκτικὴ ἀνύψωσή της ὡς τὴν εὐτυχῆ ἐκείνη κατάσταση τὴν ὁποία ὁ φιλόσοφος προ-γνωρίζει ὡς πλήρη αὐτοσυνειδησία τῆς ἐλευθερίας.

Ἄς τὸ ἐξηγήσουμε καλύτερα. Γιὰ τὸν Χέγκελ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μιὰ ὄντοτητα πέρα ἀπὸ τὸν κόσμο, ἀλλὰ ἡ ἰδέα πού πραγματοποιεῖται μέσα στὴν (καὶ ὡς) ἱστορία. Πρόνοια δὲν εἶναι κάποιο εἶδος «ἐξωτερικοῦ τέλους», ἓνα ὑπερφυσικὸ σχέδιο τοποθετημένο ἀπὸ τὸν Θεὸ στὴν φύση, ἀλλὰ ἓνα «ἐσωτερικὸ τέλος», ὁ ἔσχατος σκοπός

τῆς ἴδιας τῆς ἱστορίας. Καὶ ἡ ἀθανασία δὲν εἶναι κάποια ζωὴ στὸν οὐρανὸ, ἀλλὰ ἡ διαρκὴς μνήμη τοῦ ρόλου μας στὴν ἱστορία. Σκοπὸς τῆς ἱστορίας λοιπὸν εἶναι ἡ αὐτο-συνειδησία κάθε ἔθνους, ἢ ἀκριβέστερα, ἡ διαλεκτικὴ μέσω τῆς ὁποίας αὐτὸ φθάνει στὴν αὐτο-συνειδησία του αὐτῆ. Ἡ αὐτοσυνειδησία αὐτῆ, ὡς συλλογικὸ γεγονός, δὲν μπορεῖ παρά νὰ εἶναι ἡ ἐκπλήρωση τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου, πού, γιὰ τὸν Χέγκελ, εἶναι ἡ ἐλευθερία. Αὐτὸ σημαίνει πὼς σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, τέλος του, εἶναι ἡ συνειδητοποίηση τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὁμως αὐτὸ εἶναι περισσότερο κάτι πού αὐτὸς πρέπει νὰ κατορθώσει παρά κάτι πού τοῦ ἔχει ἤδη δοθεῖ, ἡ πραγματοποίηση αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ ἀπαιτεῖ τὴν ἀνθρώπινη δραστηριότητα, μ' ἄλλα λόγια μπορεῖ νὰ κατορθωθεῖ, μᾶς λέγει ὁ Χέγκελ, μόνο μέσα στὴν ἱστορία. Καὶ μάλιστα, μόνο σ' ἓνα συγκεκριμένο ἱστορικὸ «τέλειο» κράτος. Τὸ ὑποτιθέμενο αὐτὸ κράτος εἶναι ἡ ἀπόλυτη πραγμάτωση τοῦ πνεύματος (τοῦ Θεοῦ δηλαδὴ) μέσα στὴν ἱστορία, ὡς μιὰ θαυμαστὴ κοινότητά ἴσων καὶ ἐλεύθερων ἀτομικοτήτων οἱ ὁποῖες ἀναλαμβάνουν ν' ἀποδείξουν ἀληθινὴ καὶ πραγματικὴ τὴν ἀφηρημένη

διϋποκειμενική αυτοσυνειδησία που υποτίθεται πως αποτελεί την ουσία του Πνεύματος. Μέσα από πανουργίες και διαλεκτικές μεταμφιέσεις ο Λόγος πραγματώνεται και τα ιδεώδη της Γαλλικής Επανάστασης τελειώνουν τότε την παγκόσμια ιστορία, σ' έναν διαλεκτικώς αναπόφευκτο παράδεισο. Η παγκοσμιοποίηση, στή Δύση, είναι βαθειά συνημμένη με το παρεφθαρμένο όραμα αυτού του παραδείσου.

Φυσικά ο Χέγκελ θά είχε λόγους να φοβάται, ακόμη κι αυτός, την παγκοσμιοποίηση αυτή. Διότι, παρά τις αντιφάσεις του, ο φιλόσοφος του «Παγκοσμίου Πνεύματος» γνώριζε πως, αίφνης, δεν καταλαβαίνουμε για τους αρχαίους Έλληνες «περισσότερα απ' όσα σκέφτεται ένας σκύλος» - η βαθειά διαφορά μεταξύ των πολιτισμών καθιστά δύσκολη έως αφελή την προσπάθεια να προσδιορισθεί ή πορεία τους προς την «αυτοσυνειδησία». Πόσο μάλλον η κοινή τους πορεία προς αυτήν. Αλλά, τότε, τι είναι η παγκοσμιοποίηση; Πώς είναι δυνατόν να πραγματωθεί το Παγκόσμιο Πνεύμα, μέσα μάλιστα στην πλήρη επίγνωση όλων πως 'εδώ και τώρα πραγματώνεται; Δεν είναι άραγε πολύ σοφότερο να θεωρούμε μαζί με τον Jacques Le Goff πως, στην πραγματικότητα, αυτού του είδους η παγκοσμιοποίηση είναι, περισσότερο από κάθε τί άλλο, ένας εκδυτικισμός, μιά αναγωγή όλου του υπόλοιπου κόσμου σ' ένα κλασσικό δυτικό όραμα ιστορικής τελειοποίησης, δεμένο μάλιστα πιο στενότατα με το δόγμα, σήμερα, του εκσυγχρονισμού;

Στην πράξη αυτά όλα σημαίνουν πως, στο βαθμό που ένας οιοσδήποτε λαός του πλανήτη μας σήμερα επιθυμεί να συμμετάσχει στο δυτικό εκσυγχρονιστικό όραμα της αυτοσυνειδητής και αυτοεκπληρωνόμενης ιστορίας εισέρχεται αναπόφευκτα στην τροχιά της παγκοσμιοποίησης. Όχι μάλιστα της οικονομικής παγκοσμιοποίησης απλώς, αλλά και της πολιτιστικής, εις τρόπον ώστε όχι μόνον η οικονομία, αλλά και η συγκεκριμένη ανθρώπινη κοινωνία να μεταβάλλει τους παραδοσιακούς της στόχους προσκτώμενη τους καινούργιους στόχους της υποχρεωτικής ενδοϊστορικής αυτοπραγμάτωσης. Όλα τα παραδοσιακά και πολιτιστικά σχήματα τείνουν να επαναπροσδιορισθούν, με βάση τις νέες απαιτήσεις αυτές" έτσι η ανάγκη του εκσυγχρονισμού φαίνεται να διέρχεται αναπόφευκτα από την παγκοσμιοποίηση ως «εκδυτικισμός» ακριβώς των παραδοσιακών μορφών ζωής και σκέψης. Φυσικά οι θρησκείες, ως θεμελιώδεις τέτοιες μορφές, βρίσκονται αμέσως στην τροχιά ενός τέτοιου «εκδυτικισμού», βρίσκονται δέσμιες δηλαδή στην ανάγκη να αποδείξουν πως μπορούν να «συνεισφέρουν» στον νέο αυτό τύπο ανθρώπου και κράτους που απαιτεί ο παγκοσμιοποιημένος αυτός εκσυγχρονιστικός εκδυτικισμός.

Αυτό συμβαίνει τόσο με θρησκείες όπως το Ισλάμ ή ο Βουδισμός, όσο και με ιστορικά μη δυτικές χριστιανικές ομολογίες, όπως η Ορθοδοξία. Όλες αυτές οι θρησκείες αναγκάζονται να απαντήσουν ή να θεραπεύσουν συγκεκριμένα προβλήματα των δυτικών χριστιανικών ομολογιών και κοινωνιών, δημιουργούμενα στην δική τους ιστορική πορεία προς τους «παγκόσμιους» στόχους που θέτει σήμερα ο δυτικός κόσμος. Άς δοκιμάσουμε να το εξηγήσουμε αυτό καλύτερα, ξεκινώντας από το παράδειγμα του Ισλάμ. Το οποίο οφείλει, αν είναι να επιβιώσουν οι λαοί που το ασπάζονται, να εκσυγχρονιστεί (υιοθετώντας ένα σημαντικό μέρος των τεχνικών και των ιστορικών τάσεων της Δύσης) και ο εκσυγχρονισμός αυτός, που ήδη έχει αρχίσει, ονομάζεται στην περίπτωση αυτή από τον J. Le Goff, «συγκρουσιακός» -υπό την έννοια πώς αφορά στην άρχουσα κυρίως τάξη και προχωρεί συγκρουόμενος με την ισλαμική παράδοση. Η δύναμη που προωθεί τον συγκρουσιακό αυτό εκσυγχρονισμό είναι, όπως έλεγε ο F. Braudel, ο εθνικισμός ή καλύτερα η «εθνικιστική περηφάνεια» των λαών αυτών, που οδηγεί εν τέλει, παρά τις ισχυρές αντιστάσεις της παραδόσεως, στο άνοιγμα, αργά αλλά σταθερά, προς τον «εκδυτικισμό». Σε πνευματικό άλλωστε επίπεδο, η είσοδος του Ισλάμ ως θρησκείας πλέον στη Δύση δεν είναι επίσης άσχετη με τον εκδυτικισμό του. Με δεδομένη την μακρά παράδοση ιδεαλισμού και νεοπλατωνισμού που φιλοξενεί στα σπλάγχνα του ο δυτικός χριστιανισμός, καίριο σημείο έλξης του Ισλάμ για τους Ευρωπαίους και Αμερικανούς προσηλύτους του υπήρξε ακριβώς η μη σαφής διάκριση εδώ, μεταξύ εγκοσμίου και πνευματικού στοιχείου, καθώς και η βιβλικής προέλευσης «υλική» εσχατολογία του. Στα πλαίσια της οποίας, η καταξίωση του υλικού-σωματικού στοιχείου αναδίδει, για τον κουρασμένο από ηθικιστικές και ιδεαλιστικές υπερθέσεις ευρωπαίο, την ελπίδα μιας καταξίωσης της ψυχοσωματικής του ολότητας και ταυτόχρονα της βασανισμένης από την απόλυτη εκκοσμίκευση εγκόσμιας καθημερινότητάς του. Είναι φυσικά σαφές πώς όλα αυτά συνιστούν μίαν αφαίρεση σε σχέση με την θεωρητική πληρότητα του Ισλάμ.

Παρεμφερή μπορούν να θεωρηθούν τα συμβαίνοντα με τον Βουδισμό. Στην έκδοχή της διείσδυσης του στη Δύση είναι όπως παρατηρεί ο P. Bruckner, στην κυριολεξία αγνώριστος, έχει καταφανώς «εκδυτικισθεί». Δεν δίνει βαρύτητα στα δόγματά του, έρχεται όμως να εγκατασταθεί στο κενό ακριβώς που δημιουργεί η διάσταση μεταξύ θεωρίας και πράξης στη Δύση. Δεν αντιμάχεται τον χριστιανισμό αλλά μιμείται θεμελιώδη και ξεχασμένα, ένεκα των λόγων που περιγράψαμε πιο πάνω, χαρακτηριστικά του: διδάσκει λοιπόν τον μετριασμό των παθών, την εφημερότητα του βίου, την ανάγκη για ασκητική απλότητα και λιτότητα, την φρόνηση και τον σεβασμό ένωπιον της δημιουργίας. «Μιμείται» αυτές τις διδασκαλίες, διότι η χριστιανική θεολογία έχει προσδώσει άλλο περιεχόμενο και διαφορετικό ορίζοντα σ' αυτές, εντελώς διάφορα απ' ό,τι η οντολογική εφημερότητα του κόσμου και του προσώπου στον Βουδισμό υπαγορεύει. Όλα αυτά ενώ, όπως είναι γνωστό, όλες οι παραδοσιακές βουδιστικές ή ινδουϊστικές χώρες προσβλέπουν ταυτόχρονα με λαχτάρα στον δικό τους

έκδυτικισμό, χωρίς όμως ακόμη να έχει διενεργηθεί ο βαθύς διάλογος μεταξύ των διαφορετικών παραδόσεων που θα καθιστούσε κάτι τέτοιο λιγότερο συγκρουσιακό ή βίαιο.

Άς έλθουμε τώρα, δι' ολίγων, στην Ορθοδοξία. Καί εδώ η σαφέστατη τάση της εθνικής ή κάποτε εθνικιστικής υπερηφάνειας των λαών υπαγορεύει τον εκδυτικισμό, ενώ η παράδοση ανθίσταται. Δύο φαινόμενα, δυτικού μάλιστα τύπου, αναφαίνονται ταυτόχρονα. Από την μία ο φονταμενταλισμός, ως αγχώδης και εν πολλοίς άκριτη είδωλοποίηση του γράμματος της παράδοσης, με παράλληλη άδιαφορία ή αδυναμία διάλογου με την νεωτερικότητα από την άλλη, ένας επιθετικός, συγκρουσιακός, διαφωτιστικού τύπου εκσυγχρονισμός που στην πραγματικότητα απεμπολεί και απορρίπτει την παράδοση ή την χρησιμοποιεί με μίαν άυθαιρετη επιλεκτικότητα. Η σύγκρουση των δύο τάσεων αυτών είναι βαθειά και παραμένει ανοικτή και απρόβλεπτη.

Τι θα μπορούσαμε να πούμε για τό μέλλον; Σ' όλες τις παραπάνω περιπτώσεις αυτό που υπάρχει κοινό είναι η βαθειά τάση των παραδοσιακών πολιτισμών προς τό Δυτικό «τέλος της Ιστορίας», την διαλεκτικώς εκπληρωμένη ιστορικότητα, την παγκοσμιοποιημένη παραδείσια δυνατότητα συλλογικής αυτοπραγμάτωσης του ανθρώπου, και τοῦτο παρά τις συσσωρευμένες και καταστροφικές αντιφάσεις του δυτικού καπιταλισμού. Κύριος μοχλός των οποίων υπήρξε, όπως παρατηρούσε ο Daniel Bell, η έλλειψη «ορίων παράβασης», η καταστροφή κάθε «ιεροῦ» ή παραδοσιακού (όπως π.χ. η προτεσταντική ήθική) μεγέθους από την κτητικότητα και την άυθαιρεσία μιᾶς ξέφρενης ανάπτυξης. Η οποία, πάλι με έγλειανό τρόπο, φαίνεται να έχει αποβεῖ οντολογικό στοιχείο της δυτικής νεωτερικότητας, δίνοντας στην νεώτερη δυτική αντίληψη περί Ιστορίας μιά τάση εκ-στατικής, υπέρ-βουλητικής και κυριαρχικής υπερβατικότητας. Η πραγματική όμως ιστορικότητα είναι νηφάλιος διάλογος μεταξύ πραγματικών λαών ή προσώπων και όχι παγκοσμιοποιημένος πολιτιστικός συγκρητισμός. Οι παραδόσεις και οι θρησκείες, εύρισκόμενες σήμερα στην προοπτική του ίδιου πλέον παγκόσμιου εκδυτικισμού, θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν την μεγάλη αλλαγή ιστορικής προοπτικής και να εργασθοῦν διαλεγόμενες μ' αυτήν.

Δέν είναι όλες οι θρησκείες όμοιες ούτε όλες έχουν ίδιο μέρος αλήθειας, όπως στα πλαίσια αυτού ακριβώς του συγκρητισμού συχνά λέγεται. Η εκδυτικιστική παγκοσμιοποίηση μπορεί να γίνει έναυσμα για έναν ουσιαστικό διάλογο που θα αναδείξει το μέγα βάθος των πνευματικών αίτημάτων που γέννησαν πολιτισμούς και θρησκείες, παιδαγωγώντας ταυτόχρονα την βιασύνη της. Συνάμα θα δημιουργήσει όριζοντες για έσωτερική αυτοκριτική των θρησκειών και, πιθανώς, για την μελλοντική ανάδειξη όχι μιᾶς παγκόσμιας θρησκείας, αλλά τῆς άυθεντικῆς αυτοαποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, που για μᾶς βέβαια τούς χριστιανούς έχει ήδη συντελεσθεῖ και εἶναι ὁ Χριστός. Τό Χριστολογικό όμως μυστήριο ενεργεῖται ἀρρήτως και πολλαχῶς σ' ὄλη τήν έκταση τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας...

πηγή: www.imado.gr